

4. Пиаже Жан. Речь и мышление ребенка: Пер. с фр. – М.: Педагогика, 1994. – 528 с.
5. Психолого-педагогическая диагностика развития детей раннего и дошкольного возраста: метод. пособие: с прил. альбома "Нагляд. материал для обследования детей"/[Е.А. Стребелева, Г.А. Мишина, Ю.А. Разенкова и др.]; под ред. Е.А. Стребелевой. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Просвещение, 2004. – 164 с. + Прил. (268. с. ил.). – ISBN 5-09-012040-4.
6. Стадненко Н.М., Матвєєва М.П., Обухівська А.Г. Нариси з олігофренопсихології / За загальною редакцією Н.М. Стадненко. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський державний педагогічний університет, інформаційно-видавничий відділ, 2002. – 200 с.

This article presents the theoretical position of the intellectual development of ubnormal children, focused attention on the didactic games.

Keywords: didactic game, mental retardation, senior preschool age.

Отримано 19.9. 2013

УДК 376-056.36:377

О.В. Константи́нів

КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ ПРОФЕСІЙНО-ТРУДОВОГО НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ В УКРАЇНІ (1955-1999)

У статті поданий аналіз нормативних документів, навчальних планів та інших джерел, щодо кадрового забезпечення процесу професійно-трудоного навчання в спеціальній загальноосвітній школі для розумово відсталих дітей в Україні (друга половина ХХ століття).

Ключові слова: трудове навчання, професійно-трудова підготовка, педагогічні кадри, виробниче навчання, навчальний план, вчитель праці.

В статье представлен анализ нормативных документов, учебных планов и других источников, по кадровому обеспечению процесса профессионально-трудоного обучения в специальной общеобразовательной школе для умственно отсталых детей в Украине (вторая половина ХХ века).

Ключевые слова: трудовое обучение, профессионально-трудова подготовка, педагогические кадры, производственное обучение, учебный план, учитель труда.

Передумовою професійної підготовки вчителів з трудового навчання стали зміни, які відбувались у системі шкільної освіти. А саме, впровадження нових навчальних планів і програм, згідно з яких у 1-4 класах вводяться уроки ручної праці, у 5-7 – практичні заняття в майстернях і на навчально-дослідних ділянках, у 8-10 класах – практикум. 13 вересня 1954 року Радою Міністрів Української РСР була прийнята постанова № 1430 "Про організацію підготовки спеціалістів і кваліфікованих робітників у середніх школах Української РСР". За цим документом у 26 середніх загальноосвітніх школах, як експеримент, розпочато підготовку спеціалістів середньої кваліфікації, використовуючи спеціалістів і матеріально-технічну базу технікумів. Даною постановою затверджувався і список шкіл, учні яких оволодівали спеціальностями кваліфікованого робітника. 23 вересня 1955 року Рада Міністрів Української РСР видала постанову № 1166 "Про поширення досвіду роботи шести загальноосвітніх шкіл по набуттю учнями спеціальностей кваліфікованого робітника", в якій підкреслювалось: "Враховуючи позитивний досвід роботи спеціалізованих класів шести загальноосвітніх шкіл республіки ..., а також пропозиції Міністерства освіти УРСР, Рада Міністрів Української РСР постановляє: Дозволити Міністерству освіти УРСР додатково організовувати в 1955/1956 навчальному році в 200 загальноосвітніх середніх школах республіки вивчення учнями старших класів спеціальностей кваліфікованого робітника" [3].

23 вересня 1955 року входить постанова Ради Міністрів Української РСР № 1167 "Про поширення досвіду роботи 26 загальноосвітніх середніх шкіл по підготовці спеціалістів середньої кваліфікації", яка зобов'язувала Міністерство освіти УРСР провести в 1955/1956 навчальному році набір у 8-мі спеціалізовані класи 26 загальноосвітніх середніх шкіл і додатково організувати класи для підготовки спеціалістів середньої кваліфікації на базі технікумів у 27 загальноосвітніх середніх школах.

У 1956 році постановою Ради Міністрів Української РСР № 280 кількість таких шкіл збільшується відповідно до 94 і 600. У третьому пункті цієї постанови вказано "створити в цих школах всі необхідні умови для успішного впровадження політехнічного навчання і трудового виховання учнів, починаючи з першого класу, обладнати робочі кімнати, майстерні, навчальні кабінети, організувати навчально-дослідні ділянки".

Такі зміни у системі шкільної освіти вимагали підготовки педагогічних кадрів, а саме підготовка вчителів з трудового навчання. 20 червня 1956 року Радою Міністрів Української РСР була видання

постанова № 664 "Про додаткові заходи по впорядкуванню підготовки вчительських кадрів в учбових закладах Української РСР, у четвертому пункті якої говориться: "З метою підготовки вчителів середніх шкіл з виробничим навчанням Міністерству освіти УРСР реорганізувати: природничі факультети Львівського, Мелітопольського та Уманського педагогічних інститутів – в агробіологічні факультети; фізико-математичні факультети Київського, харківського та Запорізького педагогічних інститутів – у фізико-технічні факультети.

Ця постанова вводить комплексні спеціальності та встановлює широкий профіль підготовки вчителів, запрошує п'ятирічний термін оволодіння даними спеціальностями. Так, згідно з постановою, на фізико-математичних факультетах почали готувати вчителів фізики, основ виробництва і креслення; на природничо-географічних факультетах – учителів біології та основ сільського господарства.

15 травня 1958 року були затверджені заходи Міністерства освіти Української РСР "З подальшого розвитку і вдосконалення виробничого навчання учнів 8-10 класів середніх шкіл Української РСР, рекомендовані науково-практичною конференцією з питань виробничого навчання" [3, с.16]. У першому пункті зазначалось: "Запровадити виробниче навчання у всіх сільських і міських середніх школах Української РСР, створивши для цього відповідну навчально-виробничу базу".

Не дивлячись на прийняті заходи, щодо підготовки вчителів з професійно-трудового навчання слід зауважити на низькій якості підготовки розумово відсталих учнів до самостійної праці. За даними М.М. Грищенко, з 188 класів допоміжних шкіл України повну успішність підтвердили тільки 45 [1]. Причинами такої неуспішності Бондар В.І. вважає низький рівень кваліфікованої підготовки кадрів допоміжної школи. Із 1603 педагогів і вихователів усіх типів спеціальних шкіл 161 працівник мав вищу спеціальну освіту, 190 – незакінчену педагогічну освіту, 827 – середню загальну, 70 – неповну середню. Решта 355 фахівців мали загальну педагогічну освіту.

Важливою подією у кадровому забезпеченні професійно-трудового навчання в допоміжній школі стає прийняття Радою Міністрів УРСР постанови "Про стан і заходи з поліпшення навчання, виховання та лікування дітей з дефектами розумового і фізичного розвитку в УРСР" (1962). За цією постановою Міністерства освіти, охорони здоров'я, соціального забезпечення та виконками обласних рад зобов'язувались поліпшити роботу навчання, виховання та професійної підготовки дітей з дефектами розумового і фізичного розвитку, вжити заходів щодо зміцнення керівних та педагогічних кадрів спеціальних шкіл-інтернатів фахівцями, які мають подвійну освіту, а також організувати роботу підвищення їхньої кваліфікації. Стосовно підготовки вчителів трудового навчання передбачалось: "Розробити профілі, план підготовки педагогічних кадрів з основ промислового та сільськогосподарського

виробництва. З метою поліпшення підготовки педагогічних кадрів з основ промислового і сільськогосподарського виробництва: у всіх педагогічних інститутах обладнати слюсарні, механічні, столярні майстерні." [3]

Підготовки вчителів трудового навчання для допоміжних шкіл в Україні здійснювалась у Київському державному педагогічному інституті ім. Горького. Кафедрою дефектології даного закладу був розроблений навчальний план, який передбачав підготовку вчителів праці в спеціальних школах. В 1964р. був зроблений перший набір студентів за цим профілем. Вперше на Україні почалась здійснюватися підготовка вчителів з професійно-трудового навчання з відривом від виробництва за трьома профілями: столярна, слюсарна та швейна справа.

З 1964-65 навчального року почали готувати олігофренопедагогів з кваліфікацією "вчитель професійного-трудового навчання", спеціалізація – "вчитель праці в спеціальній школі". Навчальний план був розрахований на 4 роки навчання і передбачав підготовку вчителів лише для спеціальних шкіл. Згідно цього плану значно посилилась спеціальна підготовка студентів, щодо роботи з розумово відсталими учнями – третина часу відводилась на дефектологічні дисципліни, суттєво збільшилась тривалість педагогічної практики. Окрім спеціальної педагогічної спеціальності студенти одержували і виробничу професію. Навчальним планом передбачалось проходження виробничої практика на заводах та фабриках. Практичні заняття зі спеціальної методики трудового навчання проводились у допоміжній школі.

Спеціалізація "Вчитель праці в спеціальній школі" здійснювалась за такими дисциплінами: загальна фізика (130 год.), електротехніка з практикумом (48 год.), креслення (54 год.), основи технічної безпеки (20 год.), основи машинознавства (40 год.), технологія матеріалів з практикумом в навчальних майстернях (спецшкіл) (410 год.), методика навчання в майстернях спецшкіл (48 год.).

Перед тим як аналізувати кількісні показники, характерні для окремих навчальних дисциплін, розглянемо процентне співвідношення.

Навчальний план 1964 року Вчитель праці в спеціальній школі: містив загальну кількість годин – 3624, з них 21% годин – дисципліни спеціального циклу; технічні дисципліни, що входять до спеціального циклу – 8%; методичний цикл – 17,8%; психолого-педагогічний цикл – 11,4%; загальноосвітній цикл – 3,9%.

Навчальним планом передбачалось Раді факультету право скорочувати кількість годин на лекції та змінювати порядок послідовності вивчення дисциплін в межах навчального року, крім циклу суспільних наук. Практичні заняття з предметів медичного циклу, спеціальної педагогіки, технічних засобів навчання і спецсемінари проводились по підгрупам в 12-15 чоловік. З ручної праці з методикою

студенти на кожному семестрі виконували по одній заліковій роботі, а з спеціальної методики праці у 7 семестрі розробляли проект обладнання майстерні у спеціальній школі, яких розроблявся у курсовій роботі. Роботи в навчальних майстернях повинні були закінчуватись складанням екзамену на вищій кваліфікаційний розряд. Виробнича практика проводилась на заводах і фабриках, яка завершувалась складанням екзамену на вищій розряд або на розряд з другої спеціальності.

Прийняті у 1972 р. Постанови "Про завершення переходу до загальної середньої освіти молоді та подальший розвиток загальноосвітньої школи", "Про заходи з подальшого удосконалення вищої освіти в країні" знаменують новий етап в розвитку вищої школи та народної освіти, свідчать про підняття питань удосконалення підготовки спеціалістів освіти. А саме, удосконалення організації, змісту та якості підготовки з урахуванням основних тенденцій розвитку науки і техніки. Відповідно поставлених завдань у радикального удосконалення потребує система підготовки вчителів-дефектологів.

В цей же час з'ясується, до цього періоду більшість вчителів з трудового навчання у допоміжних школах не мали не тільки дефектологічної, а і педагогічної освіти. Це в свою чергу значно знижувало рівень професійно-трудової підготовки, корекційно-виховної роботи в допоміжній школі.

Міністерство освіти УРСР зобов'язувалось здійснити у 1975-80 рр. заходи, щодо забезпечення навчання у встановленому обсязі всіх дітей і працюючої молоді з дефектами розумового і фізичного розвитку, підвищення рівня освіти і якості навчання, трудового виховання та професійної орієнтації цих осіб, оснащення шкіл і дошкільних закладів, у яких вони навчаються, спеціальними технічними засобами, укомплектування кадрами дефектологів, а також підвищення рівня кваліфікації вчителів і вихователів зазначених шкіл. Планувалось також: переглянути плани прийому абітурієнтів для навчання на дефектологічному факультеті Київського та Слов'янського педагогічних інститутів відповідно до потреб шкіл-інтернатів для дітей з вадами розумового і фізичного розвитку; залучати до заочного навчання на відповідних факультетах педагогічних інститутів директорів, їх заступників з навчально-виховної роботи, а також вчителів, вихователів, які не мають спеціальної освіти.

Важливою подією в історії дефектологічної освіти була і Перша всесоюзна нарада викладачів дефектологічних факультетів педагогічних інститутів СРСР, яка відбулась у 1975 р. На нараді обговорювались актуальні проблеми удосконалення наукової, методичної, психолого-педагогічної підготовки студентів; було визнано необхідним створення системи підвищення кваліфікації працівників дефектологічних факультетів, обмін досвідом між викладачами.

Перехід допоміжних шкіл на нові навчальні програми зумовив

членів кафедри олігофренопедагогіки внести зміни у робочі плани спеціальних дисциплін, зокрема методики професійно-трудового навчання. Особливу увагу приділяли підготовці студентів щодо організації навчального процесу розумово відсталих учнів, планування навчального матеріалу, вивчення знань і можливостей дітей. Практичні заняття з профільюючих дисциплін продовжувались проводити на базі спеціальних шкіл. Значна увага приділялась організації самостійної роботи студентів. З метою здійснення зв'язку теорії з практикою кафедра олігофренопедагогіки КДПІ залучала практичних працівників допоміжних шкіл Києва та області до навчально-виховної роботи в інституті, до розв'язання цілого ряду наукових проблем. Кафедра залучала вчителів допоміжних шкіл і до керівництва педагогічною практикою, розробки наукових тем. Члени кафедри олігофренопедагогіки брали участь у педрадах і методичних об'єднаних спеціальних шкіл для розумово відсталих учнів, в семінарах підвищення кваліфікації вчителів не тільки України, а й Молдавії, Грузії, Азербайджану.

13 травня 1985 року Міністерством вищої і середньої освіти СРСР було затверджено новий навчальний план за спеціальністю 2141 – Дефектологія (олігофренопедагогіка з додатковою спеціальністю Праця). Кваліфікація спеціаліста – "Вчитель професійно-трудового навчання. Методист з виховної роботи в допоміжній школі". Термін навчання – 5 років

Навчальний план 1985 року для спеціальності "Вчитель професійно-трудового навчання. Методист з виховної роботи в допоміжній школі": містив загальну кількість годин – 4504, з них 72,4% годин – дисципліни спеціального циклу; технічні дисципліни, що входять до спеціального циклу – 13,5; методичний цикл – 15,9%; психолого-педагогічний цикл – 42,9%.

Спеціалізація "Вчитель професійно-трудового навчання. Методист з виховної роботи в допоміжній школі" здійснювалась за такими дисциплінами: Вимірювальна техніка та технічні засоби навчання (54 год.), введення у спеціальність (36 год.), праця і методика викладання (110 год.), фізика (72 год.), математика (96 год.), креслення (72 год.), технологія виробництва з матеріалознавством (102 год.), основи електротехніки і технологія вимірювання (26 год.), практикум в навчальних майстернях зі спеціальною методикою викладання (502 год.), машинознавство (100 год.), охорона праці (34 год.). Також у навчальному плані були передбачені дисципліни за вибором (120 год. у 3.9. 10 семестрах) та дисципліни у відповідності з особливостями республіки (100 год. у 9, 10 семестрах).

Радою інститут (факультету) надавалось право на зміну кількості годин з дисциплін навчального плану і послідовність їх вивчення в межах одного навчального року, крім суспільних дисциплін і фізичного виховання при умові, що студенти отримують об'єм знань, визначених

програмою, без перевищення 36-ти годинного тижневого навантаження. Встановлювати кількість та об'єм дисциплін за вибором, факультативних дисциплін, затверджувати їх. Змінювати календарні терміни проходження практики з урахуваннями місцевих умов; проходити педагогічну.

Починаючи з 60-х і до 80-х рр. можна говорити про період удосконалення спеціалізації і розширення системи підготовки фахівців для спеціальних закладів. С.П. Миронова зауважує, що на цьому етапі і у Київському педінституті кафедри працювали над подальшим поліпшенням теоретичної і практичної підготовки вчителів-дефектологів, озброєнням їх найновішими методиками навчання і виховання аномальних дітей. Оскільки допоміжні школи перейшли на навчання за новими програмами, то члени кафедри олігофренопедагогіки вносили зміни у робочі плани спеціальних дисциплін. Особливу увагу приділяли підготовці студентів до організації навчального процесу в допоміжній школі в умовах диференційованого навчання розумово відсталих дітей, планування навчального матеріалу, вивчення знань і можливостей дітей. Практичні заняття з профільюючих дисциплін продовжували проводити на базі спеціальних шкіл. Значна увага приділялась організації самостійної роботи студентів. З метою здійснення зв'язку теорії з практикою кафедра олігофренопедагогіки КДПІ залучала практичних працівників допоміжних шкіл Києва та області до навчально-виховної роботи в інституті, до розв'язання цілого ряду наукових проблем. Кафедра залучала вчителів допоміжних шкіл і до керівництва педпрактикою, розробки наукових тем. У співавторстві з працівниками шкіл викладачами КДПІ було написано в цей період багато підручників та методичних посібників. Члени кафедри олігофренопедагогіки брали участь у педрадах і методоб'єднаннях спеціальних шкіл, в семінарах з підвищення кваліфікації вчителів не тільки України, а й Молдавії, Грузії, Азербайджану. Вважаємо, що в досвіді цього періоду є багато цінного для сучасних ВНЗ. Це, зокрема, стосується організації самостійної роботи, практичних занять та педагогічної практики, співпраці з педагогічними колективами допоміжних шкіл [5, С. 14].

У 80-ті рр. удосконалювались профілі підготовки дефектологів. У цей період удосконалювались навчальні плани спеціальностей, створювались нові навчальні програми і підручники.

За період навчання було підготовлено біля шістсот вчителів професійно-трудового навчання з вищої дефектологічною освітою. Більшість з них отримали освіту на заочному відділенні. У більшості областей України була посилена робота курсової роботи з удосконалення та підвищення кваліфікації вчителів праці.

Новий етап розвитку підготовки вчителів з професійного навчання почався із створенням національно системи підготовки дефектологічних кадрів. Починаючи з 90-х років у вищій освіті відбувається перебудова у

сфері підготовки педагогічних кадрів відповідно до нових соціально-економічних умов. За словами С.П. Миронової, цей етап у розвитку дефектологічної освіти характеризується удосконаленням системи безперервної вищої педагогічної (дефектологічної) освіти; відкриттям у багатьох українських ВНЗ дефектологічних спеціальностей. Проте, підготовка вчителів з трудового навчання продовжує здійснюватися лише у одному вищому закладі, у Київському національному педагогічному університеті ім. М.П. Драгоманова.

28 лютого 1997 року було затверджено на засіданні Вченої ради КДПУ ім. М.П. Драгоманова новий навчальний план спеціальності 7.01.01.05 Дефектологія. Олігофренопедагогіка та трудове навчання. Кваліфікація спеціаліста – Вчитель професійно-трудового навчання, організатор виховної роботи в загальноосвітній допоміжній школі-інтернаті та дитячому будинку. Термін навчання 5 років. Це був останній навчальний план за яким здійснювалась підготовка вчителів з професійно-трудового навчання загальноосвітньої спеціальної школи для дітей з вадами інтелекту. На теперішній час в Україні жодний навчальний заклад не здійснює підготовку вчителів трудового навчання для спеціальних шкіл.

Отже, кадрове забезпечення процесу професійно-трудового навчання і виховання учнів заложило від політичного та економічного стану країни. На сучасному етапі розвитку освіти нашої країни актуальності набуває процес інклюзивного та інтегрованого навчання і виховання дітей з психофізичними порушеннями. Розв'язання цього завдання передбачає суттєві наукові дослідження, практичні розробки, які мають використати ефективний досвід та уникнути помилок на сучасному етапі.

Список використаних джерел

1. Бондар В.І., Золотоверх В.В. Історія олігофренопедагогіки. – К.: Знання, 2007. – 375с.
2. Бондар В.І. Основні етапи становлення системи підготовки вчителя допоміжної школи // Зб. наукових праць Кам'янець-Подільського держ. пед. унів. Серія соціо-педю Вип. 2 Соціальна робота у сфері освіти: проблеми професійної підготовки та діяльності (у 2-х томах). – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський держ. пед.унів., інф.-вид. відділ, 2000. – Том 1. – С. 10-14.
3. Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти Української РСР. – К., 1966., – С. 16.
4. Навчальні плани педагогічного інституту на 1964 р., затверджені МО УРСР // ЦДАВОВ України. – Ф. 166. – Оп. 15 – СПР. 4162.
5. Миронова С.П. Підготовка вчителів до корекційної роботи в системі освіти дітей з вадами інтелекту: Монографія. Кам'янець-Подільський: Абетка-НОВА, 2007, С. 14.

The article presents an analysis of regulations, curricula and other sources, staffing process, the vocational and employment training in a special secondary school for mentally retarded children in Ukraine (the second half of the twentieth century).

Keywords: work training, vocational and employment training, teaching staff, production training, curriculum, teacher work.

Отримано 16.9.2013

УДК 376.42:371.214

Ю. М. Косенко

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ І УЗАГАЛЬНЕННЯ ЗНАНЬ У РОЗУМОВО ВІДСТАЛИХ УЧНІВ НА УРОКАХ ІСТОРІЇ В ІГРОВИЙ СПОСІБ

У статті описується дидактична гра як метод узагальнення і систематизації знань з курсу історії в розумово відсталих школярів, висвітлюються особливості методу дидактичних ігор, подано характеристику комплексу дидактичних ігор орієнтованого на узагальнення і систематизацію вивченого історичного матеріалу.

Ключові слова: дидактична гра, історія, розумово відсталі діти.

В статье описывается дидактическая игра как метод обобщения и систематизации знаний по истории в умственно отсталых школьников, освещаются особенности метода дидактических игр, подана характеристика комплекса дидактических игр ориентированного на обобщение и систематизацию изученного исторического материала.

Ключевые слова: дидактическая игра, история, умственно отсталые дети.

Вивчення минулого українського народу, його "світлих і темних" сторінок історії сприяє розвитку і корекції у розумово відсталих школярів вербально-логічного мислення, пам'яті, уяви, формуванню вмінь визначати причинно-наслідкові зв'язки між історичними подіями, знаходженню спільних та відмінних рис між фактами минулого і сучасності, розвиває навички аналізу, узагальнення, виховує на прикладах відомих історичних діячів особистість, повноправного громадянина країни.